

รูปแบบเครื่องแต่งกายตามชั้นยศของพระยาพิชัยดาบหักในการเข้าเฝ้าฯและงานพระราชพิธี ในสมัยกรุงธนบุรี และความเชื่อที่ปรากฏ¹

The Rank-Based Attire of Phraya Phichai Dap Hak in Royal Audiences and Ceremonies during the Thonburi Period and Its Associated Beliefs

สุภัคกาญจน์ จิวาลักษณ์^{2*}, เอกพงศ์ วรรณจักร³, ปิยะนารถ ริมทอง⁴
Suphakkan Chiwalak^{2*}, Acapong Wanajuck³, Piyanart Rimthong⁴

Received: April 9, 2025

Revised: October 18, 2025

Accepted: November 5, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบเครื่องแต่งกายตามชั้นยศของพระยาพิชัยดาบหักในการเข้าเฝ้าฯ งานพระราชพิธีในสมัยกรุงธนบุรีและความเชื่อที่ปรากฏ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งจากเอกสารและการสัมภาษณ์วิทยากรที่มีความเชี่ยวชาญตามคุณสมบัติที่กำหนดในงานวิจัย โดยการศึกษาครั้งนี้ได้ศึกษาขณะที่ท่านดำรงตำแหน่งเป็นพระยาพิชัยในสมัยกรุงธนบุรี

ผลการศึกษา ได้จากการวิเคราะห์ร่วมกับผู้เชี่ยวชาญ เห็นควรให้สืบค้นเครื่องแต่งกายและเครื่องยศเทียบเท่าศักดิ์นา 5,000 ตามศักดิ์นาของเมืองพิชัย ทั้งอ้างอิงจากภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ไล่ลำดับจากศิระชะลงไป พบว่า พระยาพิชัยดาบหักควรได้รับพระราชทานเครื่องแต่งกาย ได้แก่ ลอมพอกเสวียนนากหรือลอมพอกเกี้ยว นาก เสื้อครุยเสื้อผ้าโปร่งตัวยาวสีขาวที่แหวกเปิดข้างหน้าตัวเสื้อคลุมถึงเข่า ผ้าลายอย่างเชิงกรวยชั้นเดียว เสื้อเข็มขาบแบบเสื้ออย่างน้อยรัดประคดหนามขนุน ที่จัดทำภายใต้คติความเชื่อที่ว่าพระมหากษัตริย์คือเขาพระสุเมรุและสมมติเทพ อันอนุมานได้ว่าเครื่องแต่งกายที่ได้รับพระราชทานจากพระมหากษัตริย์ก็ย่อมเปรียบความเชื่อการดำรงศักดิ์บิรวารแห่งเทพเช่นเดียวกัน
คำสำคัญ: พระยาพิชัยดาบหัก, พิชัย, เครื่องแต่งกาย, ความเชื่อ

Abstract

This qualitative research aims to examine the official attire of Phraya Phichai Dap Hak during in royal audiences and ceremonies in the Thonburi period and the associated belief systems. Data were collected through document analysis and interviews with the selected experts. The study focuses on the period when Phraya Phichai served as a high-ranking official under King Taksin the Great.

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง รูปแบบเครื่องแต่งกายและเครื่องยศของพระยาพิชัยดาบหักในงานพระราชพิธีในสมัยกรุงธนบุรี (Costume pattern and insignia of Praya Pichai Dabhak in the royal ceremony in the Thonburi period) ได้รับทุนสนับสนุนงบประมาณสนับสนุนงานมูลฐาน (Fundamental Fund) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567 จากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

² อาจารย์ ดร. สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตต์ (Ph.d., Major of Thai Language, Faculty of Humanities and Social Sciences, Uttaradit Rajabhat University) E-mail: suphakkan.chi@uru.ac.th

³ อาจารย์สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตต์ (LL.M., Major of Laws Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Uttaradit Rajabhat University) E-mail: acakpong@uru.ac.th

⁴ นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตต์ (Academic Officer, Uttaradit Rajabhat University)
E-mail: nart2521@gmail.com

*Corresponding Author

Findings indicate that his attire corresponds to the status of a governor with a sakdina (rank) of 5,000. Based on mural paintings and historical references, the appropriate regalia would have included a lomphok adorned with naga motifs, a white open-front robe extending to the knees, a single-layer lai yang patterned cloth, a dark indigo inner shirt in yaang noi style, and a jackfruit-thorn-patterned prakhot sash. These elements reflect cosmological beliefs that equate the king with Mount Meru and a divine being. Consequently, royal garments not only signify social rank but also affirm the recipient's sacred role within the royal and cosmic order.

Keywords: Praya Pichai Dabhak, Pichai, Costume Pattern, Beliefs

บทนำ

พระยาพิชัยดาบหัก เป็นขุนพลคู่พระทัยในสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้รั้งเมืองพิชัยและปรากฏวีรกรรม “การรบจนดาบหัก” ซึ่งจากวีรกรรมดังกล่าวส่งผลต่อจัดสร้างอนุสาวรีย์พระยาพิชัยดาบหัก โดยใช้รูปแบบเครื่องแต่งกายเป็นชุดทหารศึก ซึ่งสนั่น ศิลากร เจ้าหน้าที่กรมศิลปากร เป็นผู้รับผิดชอบการจัดสร้าง และเป็นผู้ค้นคว้าสันนิษฐานรูปแบบเครื่องแต่งกายตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์และภาพเขียนร่วมสมัย เพื่อกำหนดรูปแบบเสื้อผ้า เครื่องประดับ และอาวุธ

ต่อมา ในงานประจำปีของจังหวัดมีการจัดขบวนสักการะพระยาพิชัยดาบหัก จึงทำให้มีความสนใจค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพระยาพิชัยดาบหักมากขึ้น และปรากฏข้อมูลจากสำเนาท้องตราปีมะเมีย พ.ศ.2317 คราวที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี พระราชทานเครื่องแต่งกายคือ เสื้อเข้มขาบ ให้กับพระยาพิชัยดาบหักเพื่อให้เป็นแม่ทัพไปตีเมืองเชียงใหม่ ดังความว่า “...ครั้งนี้ แลให้พระราชทานพระยาพิชัย (คือ) เสื้อเข้มขาบผืน 1 คาบคิดารองทรงบอก 1 ปี้นใหญ่หน้าเรือกินดิน (หนัก) 15...” (พินิจนันทุมาศ (เจิม), 2479)

ซึ่งตามจารีตที่ดำรงอยู่ในราชสำนักแล้ว ขุนนางทุกคนจะต้องมีเครื่องแต่งกายตามลำดับชั้นยศที่ได้รับพระราชทานไว้ เพื่อใช้สำหรับงานการเข้าเฝ้าฯ และพระราชพิธี ซึ่งหมายความว่านอกจากเสื้อเข้มขาบแล้วขังต้นพระยาพิชัยดาบหักจะต้องมีเครื่องแต่งกายประจำชั้นยศชั้นอื่น ๆ อีกด้วย ซึ่งยังไม่พบการค้นคว้าข้อมูลดังกล่าว

ด้วยประเด็นนี้ งานวิจัยนี้จึงสนใจศึกษารูปแบบการแต่งกายตามชั้นยศของพระยาพิชัยดาบหักในบริบทของการเข้าเฝ้าฯ และพระราชพิธี ในสมัยกรุงธนบุรี รวมถึงความเชื่อที่ปรากฏ เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลในการจัดขบวนสักการะฯ พระยาพิชัยดาบหักของจังหวัด และการจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์ที่แสดงเรื่องราวเกี่ยวกับพระยาพิชัยดาบหัก ตลอดจนใช้เป็นต้นแบบในการจัดทำของที่ระลึก รวมไปถึงการต่อยอดในมิติอื่น ๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษารูปแบบเครื่องแต่งกายตามชั้นยศของพระยาพิชัยดาบหักในการเข้าเฝ้าฯ และงานพระราชพิธีในสมัยกรุงธนบุรีฯ และความเชื่อที่ปรากฏ

บททวนวรรณกรรม

การทบทวนวรรณกรรม ผู้วิจัยสังเขปเอกสารและงานวิจัยที่จะนำมาประกอบการศึกษารูปแบบเครื่องแต่งกายของพระยาพิชัยดาบหักในการเข้าเฝ้าฯและงานพระราชพิธีในสมัยกรุงธนบุรีฯ ซึ่งใช้ข้อมูลเรื่องเครื่องแต่งกายสมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น เพื่อเชื่อมโยงข้อมูลซึ่งกันและกัน ดังต่อไปนี้

เครื่องแต่งกายสมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

จุลทรรศน์ พยาฆรานนท์ (2543, น. 76-89) กล่าวถึงการแต่งกายของคนไทยในสมัยอยุธยาตอนต้นไว้ว่า เริ่มจากสมัยพระเจ้าอู่ทองหรือสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 หลักฐานสำคัญที่ทำให้เราทราบถึงลักษณะการแต่งกายของคนในสมัยอยุธยาคือ กฎมณเฑียรบาล ในบานแพนงมาตรา 1 ระบุว่า “อันหนึ่งผู้ใดลักเงินทอง ถ้าพ่อนทอนแพรแลพระขับออกไปจากประตูไซร์ ให้ฆ่าผู้ลักและนายประตูลีด้วยกัน” ในบทอัยการซึ่งกำหนดรูปแบบการนุ่งห่มของคนตามฐานะว่า “อนึ่ง ผู้ใดทักดอกไม้ และนุ่งผ้าแดง ชมพู โพร่การระกำหาเชิงมิได้ ห่มผ้านอกเสื้อ ห่มผ้าป่าเดียว นุ่งผ้าเห็บหน้า

หิ้วชายลอยชาย เข้าในฉนวนประตู ผ่านฉนวนใน ฉนวนตะพาน รั้วไก่ กะลาบาศ แลหน้าประตูที่นั่ง ประตูท่าเรือก็ดี ผ้าเสื้อไซริให้ฉีกเสีย ดอกไม้ไซริ ให้คลุกฝุ่นโพกหัว ตามโทษหนักและโทษเบา”

อภิโชค แซ่ไคว้ (2542, น. 21-23) กล่าวถึงเครื่องแต่งกายในสมัยอยุธยาไว้ว่า อยุธยาในช่วง พ.ศ. 1893 ถึง 2091 ผู้หญิง นุ่งซิ่นจีบหน้าเหมือนกับสมัยสุโขทัย เสื้อแขนกระบอกคอกลม ผ่าอก ตัวเสื้อเข้ารูป มีผ้าคลุมสะโพกไว้ ด้านในตัวเสื้อ แต่ปล่อยชายยาวออกมาข้างนอก ส่วนอยุธยาในช่วง พ.ศ. 2091 ถึง 2163 ผู้หญิงนุ่งกางเกงหรือโจงกระเบน สวมเสื้อแขนกระบอก คอกลมผ่าอก ไม่นิยมสไบ ตัดผมสั้นเพื่อดูเป็นชายแต่จะทวิเสยขึ้นไป ผู้ชาย นุ่งกางเกง ขาวยาวลงมาถึงหน้าแข้ง ปลายขาเรียวยาว มีผ้าห้อยข้างแบบเขมร ซ้อนทับตัวกางเกง แต่ชายผ้ายาวเสมอเข่า นิยมใช้ผ้าคาดเอว สวมเสื้อคอแหลมยาวจรดข้อมือผ่าอก สบายชายทับสบางขวามีผ้ากั้นตรงปลายแขน คอ สบายหน้าและชายเสื้อ ผู้ชายมหาดเล็กและคนรับใช้ตัดผมสั้น วิวัฒนาการรูปแบบของเครื่องแต่งกายจากสมัยหนึ่งไปสู่อีกสมัยนั้นยังบ่งบอกถึง สถานภาพทางสังคมของผู้สวมใส่ เช่น กษัตริย์ ขุนนาง ชนชั้นสูง ชาวบ้าน ไพร่ และทาสอีกด้วย

รินบุญ นุชน้อมบุญ (2549) วิจัยเรื่อง “เครื่องแต่งกายเพื่อการแสดง: กรณีศึกษาเครื่องแต่งกายในงาน ภาพยนตร์ไทยอิงประวัติศาสตร์เรื่อง สุริโยทัย” พบว่า ทรงผมที่ปรากฏในภาพยนตร์ซึ่งตรงกับสมัยอยุธยา เมื่อเทียบเคียงกับข้อมูลประวัติศาสตร์ทั้งในส่วนข้อมูลศิลปกรรม ภาพจิตรกรรม ประติมากรรมและข้อมูลเชิงเอกสารทางประวัติศาสตร์นั้นพบมีความสอดคล้องกับยุคสมัย นอกจากนี้ยังมีทรงผมบางแบบซึ่งได้รับอิทธิพลจากล้านนาซึ่งไม่ สอดคล้องกับข้อมูลตามยุคสมัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยวิธีการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจาก เอกสารหรือการศึกษาเชิงเอกสาร งานวิจัย จดหมายเหตุ เอกสารทางประวัติศาสตร์ รวมถึงการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) รายละเอียดดังนี้

1. การศึกษาจากเอกสารหลักฐานต่าง ๆ จากแหล่งข้อมูลที่สำคัญ คือ สำนักหอสมุดแห่งชาติ หอสมุด มหาวิทยาลัยศิลปากร หอสมุดกรมพระยาดำรงราชานุภาพ และหอสมุดกลางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตลอดจน เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยหลักฐานสำคัญ ได้แก่ ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่บันทึกในสมุดข่อยจากหอสมุด แห่งชาติที่เขียนในสมัยกรุงธนบุรี พ.ศ.2311-2325

2. การสัมภาษณ์เจาะลึก แบ่งวิธีการสัมภาษณ์ออกเป็น 2 ลักษณะ คือ การสัมภาษณ์รายบุคคล และสัมภาษณ์ แบบวิธีการจัดเวที

3. กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) คือผู้ที่มีความรู้ดีในข้อมูลที่มาและความเชื่อเครื่องแต่งกายตามลำดับชั้นยศ ตลอดจนประวัติศาสตร์สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น อันเป็นที่รู้จักและยอมรับเป็นพิเศษ ได้แก่

1) ศ.ดร.สุนทร ชูตินธรานนท์ นักประวัติศาสตร์ ประธานกรรมการศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การ มหาชน) อดีตอาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และที่ปรึกษาบท ภาพยนตร์ เช่น ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เป็นต้น

2) ผศ.ดร.พิพัฒน์ กระจ่างจันทร์ อาจารย์สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ และที่ปรึกษารายการประวัติศาสตร์นอกตำรา

3) ปรามินทร์ เครือทอง นักวิชาการอิสระด้านประวัติศาสตร์ไทยที่เชี่ยวชาญประวัติศาสตร์สมัยกรุงศรี อยุธยาถึงสมัยรัชกาลที่ 4

4) ยงยศ ชูชีพ ศิลปินและช่างหัตถกรรมไทย โดยมีบทบาทสำคัญในฐานะนักออกแบบเครื่องแต่งกาย โบราณ เช่น เครื่องแต่งกายในละครเรื่องศรีอยุธยา ลายกนิรี เป็นต้น

4. การนำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าวิเคราะห์โดยการพรรณนาวิเคราะห์พร้อมแสดงตัวอย่างประกอบการ วิเคราะห์ เมื่อนำเสนอผลการวิเคราะห์แล้วจึงสรุปและอภิปรายผลการศึกษา

ผลการวิจัย

พระยาพิชัยดาบหักเป็น “พระยาพิชัยในสมัยกรุงธนบุรี” ซึ่งตามกฎหมายเกียรติยศบาลกล่าวถึงผู้รั้งเมืองพิชัยที่ยึดตามสมัยกรุงศรีอยุธยาสืบมา คือ “ออกญาศรีสุริยราชชาไชยอภัยพิริยาหะ เมืองพิไชย เมืองตรี นา 5,000 ขึ้นประแดงเสนาภูขาว” จึงสืบค้นเครื่องแต่งกายเทียบเท่าศักดิ์นา 5,000 ตามศักดิ์นาของเมืองพิชัย ซึ่งเครื่องแต่งกายที่ปรากฏในงานพระราชพิธีสมัญธนบุรีนั้นไม่ปรากฏหลักฐานมากนัก เนื่องจากอาณาจักรธนบุรีมีระยะเวลาเพียง 12 ปี อย่างไรก็ตาม กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม (2567) แสดงความเห็นเกี่ยวกับการแต่งกายสมัยกรุงธนบุรี ที่มีความเหมือนคล้ายกับสมัยกรุงศรีอยุธยาที่ส่งอิทธิพลมาถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ไว้ดังนี้ “...เมื่อมาถึงสมัยกรุงธนบุรี เชื่อว่า การแต่งกายน่าจะยังไม่เปลี่ยนแปลงไปจากสมัยกรุงศรีอยุธยามากนัก จากที่กรุงธนบุรีมีระยะเวลาประมาณ 12 ปี และเวลาผ่านมาถึงยุครัตนโกสินทร์ตอนต้นก็ยังพบเห็นลักษณะการแต่งกายที่ใกล้เคียงกับกรุงศรีอยุธยา...” หมายความว่า ขนบของกรุงธนบุรีคงใช้ตามแบบของกรุงศรีอยุธยา และยังคงยึดเรื่อยไปจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ผู้วิจัยจึงเลือกหลักฐานที่ปรากฏในสมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นเป็นหลักในการสันนิษฐานพิเคราะห์ โดยเครื่องแต่งกายนั้นทุกลำดับชั้นอ้างอิง “คติ” ที่เชื่อมโยงกับคติพระมหากษัตริย์ที่ทรงเปรียบเป็น “สมมติเทพ” จึงอนุมานได้ว่าเครื่องแต่งกายที่ขุนนางได้รับพระราชทานจากพระมหากษัตริย์ก็ย่อมเปรียบเหมือนขุนนางเป็นบริวารแห่งเทพ ดังนั้น เครื่องแต่งกายของข้าราชการบริพารจึงได้รับการออกแบบให้เป็นไปตามจินตนาการในเรื่องที่เกี่ยวกับเทพ โดยเมื่อข้าราชการบริพารเข้าเฝ้าฯ พระมหากษัตริย์ ก็ให้ความรู้สึกเหมือนเทพบริวารเข้าเฝ้ามหาเทพ สอดคล้องกับคำให้การวัดประดู่ทรงธรรม (2554, น. 32) กล่าวถึงการกำหนดให้ขุนนางเป็นเทพบริวาร ซึ่งในพระราชพิธีลงเสาเอกฟ้า ในการจัดกระบวนแห่โดยให้บุตรขุนนางต่าง ๆ แต่งกายเข้ากระบวนแห่ ความว่า “...จัดเอาบุตรพระยา พระหลวง 200 คน แต่งตัวพรรณนุ่งสองปีกลายทองขาว เลื้อยครุยสำริดทอง สวมพอกเกี้ยว แต่งเป็นทเวเสนาเดินกระบวน...”

อย่างไรก็ตาม การสันนิษฐานรูปแบบเครื่องแต่งกายตามชั้นยศของพระยาพิชัยดาบหักในการเข้าเฝ้าฯ และงานพระราชพิธีในสมัยกรุงธนบุรีจำเป็นต้องใช้ภาพจิตรกรรมฝาผนังตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้นเนื่องจากภาพจิตรกรรมฝาผนังจะนำทางให้มองเห็นรายละเอียดของเครื่องแต่งกายได้มากที่สุด

ทั้งนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิจัย โดยจะกล่าวถึงเครื่องแต่งกายแต่ละชั้นที่ไล่ลำดับจากศิระลงไปพร้อมแสดงความเชื่อที่ปรากฏ และคงรูปแบบการเขียนตามต้นฉบับวิจัยเพื่อให้เห็นการแสดงหลักฐานที่ชัดเจน ซึ่งหลักฐานลำดับแรกคือภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ได้บันทึกไว้ในสมุดข่อยจากหอสมุดแห่งชาติ ที่ระบุว่าเป็นสมัยกรุงธนบุรี พ.ศ. 2311-2325

ภาพที่ 1: ภาพเขียนสมัยกรุงธนบุรี แสดงการแต่งกายของข้าราชการที่เดินตามเสด็จราชยานของพระมหากษัตริย์
ที่มา: คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ กรมศิลปากร (2552)

ในที่นี้ผู้วิจัยนำเสนอรูปแบบเครื่องแต่งกายตามชั้นยศของพระยาพิชัยดาบหักในการเข้าเฝ้าฯและงานพระราชพิธีในสมัยกรุงธนบุรี และความเชื่อที่ปรากฏ โดยอันดับแรกอ้างอิงจากภาพจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งจะเห็นได้ว่าขุนนางที่เดินตามเสด็จราชยานของพระมหากษัตริย์แต่งกายไล่ลำดับจากศีรษะลงไป ปรากฏรายละเอียดต่อไปนี้

1. หมวกมียอดแหลมสีขาว เรียกว่าลอมพอก ซึ่งลาลูแบร์ (2510, น.114-115) กล่าวถึงลักษณะของลอมพอก ความว่า

“...เครื่องสวมศีรษะสีขาว ทรงสูงและปลายแหลมดังที่เราเคยเห็นเอกอัครราชทูตแห่งพระเจ้ากรุงสยามสวมนั้น เป็นศิราภรณ์สำหรับใช้ในงานพระราชพิธี ซึ่งองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และขุนนางของพระองค์ก็ทรงแต่งและแต่งเหมือน ๆ กัน ต่างแต่ว่าพระลอมพอกของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้นประดับขอบ หรือเสวียนเกล้าด้วยพระมหามงกุฎเพชรรัตน์ ส่วนของขุนนางนั้นประดับเสวียนทองคำ เงินหรือกาไหล่ทองเล็กน้อยตามยศ...”

ซึ่งหากตามศักราช 5,000 ในกฎมณเฑียรบาลที่ว่า “นา 5,000 กลอมนาก” (สถาบันปรีดี พนมยงค์, 2548ก) จากความ มีการสันนิษฐานว่า “กลอม” คือ “ลอมพอก”

จากความ ตีความได้ว่าข้าราชการที่สวมหมวกมียอดแหลม ซึ่งในที่นี้คือ ลอมพอก ต้องคำนึงถึงความสำคัญ ในฐานะของเทพทุกนัยยะที่กล่าวมา ทั้งนี้ความที่ลาลูแบร์ได้กล่าวถึงลอมพอกนั้น เรียกสิ่งที่ใช้ประดับขอบว่า “เสวียน” อันเป็นเครื่องแสดงชั้นยศของขุนนาง ซึ่งแซร์แวนส, (2550, น. 208) กล่าวถึงสิ่งที่ใช้ประดับขอบของลอมพอกว่า “เกี่ยว” ดังความว่า “...ลอมพอก เป็นหมวกสำหรับขุนนาง เรียกว่า พอกหรือพอกเกี่ยว เป็นเครื่องแต่งกายชนิดหนึ่งที่ช่วยกัน กำหนดลำดับชั้นยศของขุนนางเป็นหมวกมียอดคล้ายขลุ่ย ขอบหมวกมีสมรด สีเหลืองหรือ ดิ้นทองคาดเพื่อความสวยงาม เหนือสมรด ขึ้นไปอีกชั้นหนึ่งมีเกี่ยวเป็นรูปวงกลม ระดับด้วยดอกไม้ไหวทองคำ มีปลายแหลม...” โดยภาพจิตรกรรมฝาผนังในปีพุทธศักราชที่ใกล้เคียงกันกับภาพที่ 1 คือ พ.ศ. 2275-2310 ที่ปรากฏเสวียนหรือเกี่ยว (ที่เป็นขอบโลหะอยู่ระหว่างส่วนที่สวมศีรษะกับยอดแหลม) ของลอมพอกของขุนนางที่เดินตามเสด็จพระมหากษัตริย์ที่ประทับบนหลังช้าง มาแสดงเพื่อความชัดเจนยิ่งขึ้น ดังภาพ

ภาพที่ 2: ภาพจิตรกรรมฝาผนังแสดงลอมพอกที่ปรากฏเสวียนหรือเกี่ยวของขุนนาง
ที่มา: หอสมุดแห่งชาติ (2567)

โดยลอมพอกตามศักราช 5,000 ในกฎมณเฑียรบาลที่ว่า “นา 5,000 กลอมนาก” ย่อมหมายถึง ลอมพอกเสวียนนาก หรือลอมพอกเกี่ยวนาก

ความเชื่อที่ปรากฏ

ความเชื่อที่ 1 เป็นความเชื่อที่ปรากฏเกี่ยวกับเครื่องตกแต่งศีรษะของเทวดาที่ทำมาจากดอกไม้สด เมื่อมาในเมืองมนุษย์จะเหี่ยวแห้ง จึงทำเครื่องตกแต่งศีรษะเป็นรูปแบบต่าง ๆ (สถาบันปรีดี พนมยงค์, 2548ก)

ความเชื่อที่ 2 เนื่องจากลอมพอกเป็นหมวกมียอดแหลม ปรากฏความเชื่อว่าลอมพอกได้รับอิทธิพลจากยอดเจดีย์หรือยอดปราสาท ทั้งภายในเจดีย์หรือปราสาทยังเป็นสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับภูเขาและถ้ำศักดิ์สิทธิ์ เนื่องจากเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ (เชษฐ ติงสัญชลี, 2562)

ความเชื่อที่ 3 ลอมพอกเปรียบเหมือนปราสาท มาจากภาษาสันสกฤตมีความหมายว่า อาคารที่มีเรือนยอดซ้อนชั้น เป็นที่ทราบกันว่าลักษณะซ้อนชั้นนี้แสดงถึงความหมายของการเป็นภูเขาหรือวิมานที่สถิตของเทพเจ้าอย่างชัดเจน ฉะนั้นห้องคูหาภายในตัวปราสาทอันอยู่ใต้เรือนยอดของปราสาท จึงมีความหมายเปรียบดั่งถ้ำที่อยู่ภายใต้ภูเขา โดยคติเช่นนี้มีรากฐานอยู่ก่อนแล้วในอินเดีย ในคัมภีร์พระเวท เชื่อว่า ถ้ำก็คือครุฑของภูเขา ฉะนั้นทั้งปราสาทและเจดีย์จึงเป็นสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับภูเขาและถ้ำศักดิ์สิทธิ์เช่นเดียวกัน แนวคิดนี้ยังเชื่อมโยงได้ดีกับการให้ความสำคัญต่อเขาพระสุเมรุอันเป็นศูนย์กลางจักรวาลตามคติไตรภูมิของพุทธศาสนาด้วย (สุรัชย์ จงจิตงาม, 2548)

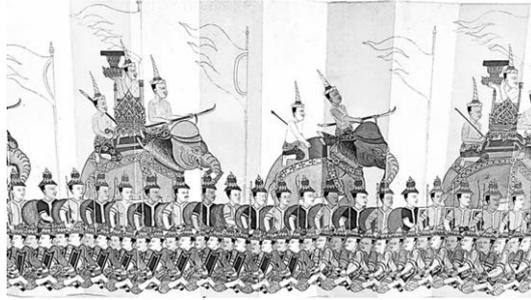
2. **เสื้อครุย** ซึ่งเห็นจากภาพที่ 2 ว่าขุนนางที่สวมลอมพอก จะสวมเสื้อคลุมที่มีสีแตกต่างกัน ซึ่งลอมพอกและเสื้อครุยจะเป็นชุดที่ใช้คู่กัน ดังตำราราชเสวกครั้งกรุงเก่า (กรมหมื่นไชยนาทนเรนทร, 2459, น.14) ได้กำหนดการแต่งกายของขุนนางแต่ละชั้นยศในงานพระราชพิธีต่าง ๆ ดังความว่า “...สำหรับฝ้านุ่งของชายนั้น ชายที่เป็นมหาดเล็กในวังถ้าจะเชิญพระบรมศพออกไปสู่เมรุ ให้มหาดเล็กนุ่งลาย หมั้นเสื้อครุยใส่พอกเกี้ยว ...นายเวรจำ หุ้มแพร นุ่งสมปัก หมั้นเสื้อครุย ใส่พอก ตะพายดาบแท้ ... ถ้ามีการโสภณที่ ลงสรง เจ้ากรมปลัดกรม นุ่งสมปักลาย หมั้นเสื้อครุย ใส่พอกเกี้ยวตามบรรดาศักดิ์...” ซึ่งจะพบว่าการสวมลอมพอกคู่กับสวมเสื้อครุยเป็นการแต่งกาย “เต็มยศ” ของขุนนางทุกครั้งที่ใช้เข้าเฝ้าพระมหากษัตริย์และในงานพระราชพิธีต่าง ๆ

หากพิจารณาจากภาพที่ 2 ประกอบกับสิ่งที่ตำราราชเสวกครั้งกรุงเก่ากล่าวไว้สอดคล้องกัน คือเสื้อครุยเป็นเสื้อที่แหวกเปิดข้างหน้า ตัวเสื้อคลุมถึงเข่า แต่จากภาพเห็นว่ามีหลายสี ซึ่งหลักฐานในเอกสารทางประวัติศาสตร์ในสมัยกรุงศรีอยุธยาที่เกี่ยวกับการกำหนดการแต่งกายขุนนางของไทยไม่ได้แสดงเกี่ยวกับสีของครุยไว้ แต่พบว่าในพงศาวดารเขมรศักราช 1550 (เข้าใจว่าเป็นมหาศักราช) จะตรงกับพุทธศักราช 2171 ต้นกรุงศรีอยุธยา กล่าวถึงการกำหนดเครื่องแต่งกายที่แสดงสีของครุยในพงศาวดารเขมร ซึ่งกล่าวไว้ว่าให้ทำเสื้อครุย“เอาอย่างไทย” (ศานติ ภัคดีคำ, 2549) ต่อมาเมื่อศักราช 1157 (ตรงนี้ควรเป็นจุลศักราช) จะตรงกับพุทธศักราช 2338 ตรงกับสมัยกรุงธนบุรีพอดี ซึ่งกษัตริย์เขมรได้ขอพระราชทานเชื้อพระวงศ์และครอบครัวขุนนางเขมรที่เคยอาศัยในกรุงศรีอยุธยาให้กลับสู่เขมรและได้บัญญัติจัดตั้งบ้านเมือง โดยจะเห็นการกำหนดเครื่องแต่งกายและเครื่องยศของขุนนางศักดิ์ดินนาแต่ละระดับ และโดยเฉพาะสีของครุย ดังความต่อไปนี้

“...ลัคศักราช 1157 ศกเถาะนักษัตร พระบาทบรมบพิตรเสด็จขึ้นสถิตอยู่บนพระราชามนเทียรมุกลด...เมื่อเดือนเจ็ดปีเถาะนั้น พระองค์บัญญัติจัดการบ้านเมือง ตั้งจุดสดมภ์เอก 4 นายถือศักดินา 10,000 ให้กัณฑ์รุ่มหุ้มแพรแดงมีระบาย 3 ชั้น สรวมเสื้อครุยแดง ถือถุงเครื่องยศ 6 เหลี่ยมเข้าเฝ้า ตั้งจุดสดมภ์โท ถือศักดินา 8,000 ให้กัณฑ์รุ่มแพรสีตองมีระบาย 2 ชั้น สรวมเสื้อเสื้อครุยสีตอง ขุนนางที่มีศักดินา 6,000 ให้กัณฑ์รุ่มสีม่วงมีระบายชั้นเดียว สรวมเสื้อครุยสีม่วง ขุนนางที่มีศักดินา 5,000-4,000 ให้กัณฑ์รุ่มฉนวน สรวมเสื้อครุยพื้นเขียว ขุนนางที่มีศักดินาตั้งแต่ 3,000 ลงมาให้สรวมเสื้อครุยสีขาว...”(ศานติ ภัคดีคำ, 2549)

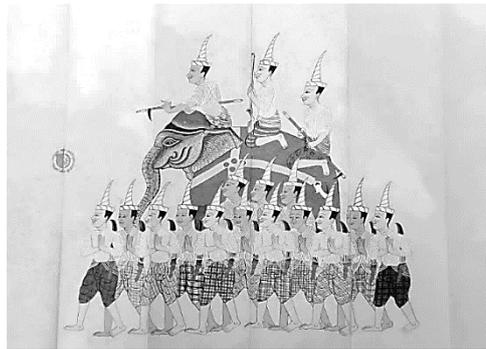
จากความมีการกำหนดสีครุยและลักษณะร่มเป็นไปตามศักดินา แต่ไม่พบการใช้ร่มสีตองหรือสีม่วงจากเอกสารหรือภาพจิตรกรรมใดของไทย จึงสันนิษฐานว่าการบัญญัติการแต่งกายของเขมรคงเป็นกำหนดตามความเหมาะสมและความเห็นชอบพระมหากษัตริย์

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาจากตัวอย่างภาพที่ 2 ขุนนางไทยที่สวมครุยสีเป็นขุนนางที่ดูเหมือนว่าจะต้องตามเสด็จพระมหากษัตริย์อย่างใกล้ชิดและเป็นการเสด็จพระราชดำเนินเป็นการเฉพาะ เนื่องจากจำนวนของขุนนางมีจำนวนน้อย ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดยม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ดังภาพนี้

ภาพที่ 3: กระบวนพยุหยาตราทางสถลมารคถวายผ้าพระกฐินครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ฯ
ในภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดยม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แสดงลักษณะของขุนนางไทยที่สวมครุยนั่งบนหลังช้าง
ที่มา: หอสมุดแห่งชาติ (2544)

ในภาพที่ 3 เป็นภาพกระบวนพยุหยาตราฯ แสดงภาพข้าราชการในกระบวนทุกหมู่เหล่าในชุดเต็มยศ โดยผู้วิจัยเลือกภาพที่เป็นกระบวนของทหารที่จะเห็นภาพขุนนางชั้นยศสูงที่สวมลอมพอกมีเกี้ยวหรือเสวียน สวมครุยสีขาว นั่งบนหลังช้าง และปรากฏการแต่งกายเต็มยศด้วยการสวมเฉพาะลอมพอกและครุยในกระบวนของขุนนางอีกภาพหนึ่ง ดังนี้

ภาพที่ 4: กระบวนพยุหยาตราทางสถลมารคถวายผ้าพระกฐินครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ฯ
ในภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดยม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แสดงลักษณะของเสื่อครุย
ที่มา: หอสมุดแห่งชาติ (2544)

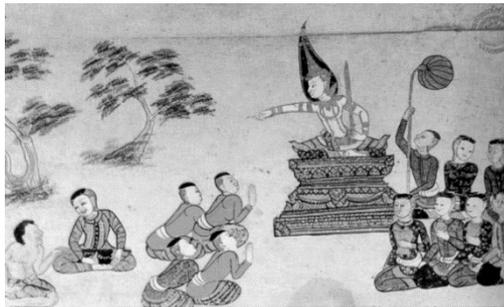
จากตัวอย่างเสื่อครุยในภาพที่ 4 และ 5 อยู่ในกระบวนพยุหยาตราฯ ซึ่งเป็นพระราชพิธีที่สำคัญและมีข้าราชการทุกหมู่เหล่าร่วมกระบวน “สวมครุยสีขาวทั้งสิ้น” ดังนั้นในฐานะที่พระยาพิชัยดาบหักขณะดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองพิชัย ไม่ได้เป็นขุนนางที่ตามเสด็จใกล้ชิดพระมหากษัตริย์ เมื่อเข้าร่วมพระราชพิธีใด ๆ จึงควรสวมเสื่อครุยสีขาว

ความเชื่อที่ปรากฏ เป็นเสื่ออย่างรุกขเทวดาในจิตรกรรมฝาผนัง

3. ผ้าลายอย่าง จากหลักฐานที่แสดงข้างต้นพบว่าการสวมลอมพอกคู่กับการสวมเสื่อครุยเป็นการแต่งเต็มยศ ซึ่งก็พบว่ามี การแต่งกายแบบไม่เต็มยศในบางงานพระราชพิธี คือสวมแต่เสื่อครุย ดังตำราราชเสวกครั้งกรุงเก่า (กรมหมื่นไชยนาทนเรนทร, 2459, น.14) แสดงการกำหนดการแต่งกายของขุนนางแต่ละชั้นยศในงานพระราชพิธีอื่น ๆ ดังตัวอย่างความต่อไปนี้

... ถ้าเสด็จไปทอดพระเนตรการมหรสพ เจ้ากรม(ตำรวจ) ปลัดกรม นุ่งสมปักลาย ห่มเสื่อครุย ... การบวชนาคหลวงนั้น ให้นุ่งสมปักลาย ใส่เสื่อครุย ถ้าเสด็จไปทอดพระเนตรการแห่ใด ๆ เจ้ากรมปลัดกรม นุ่งสมปักลาย ใส่เสื่อครุย

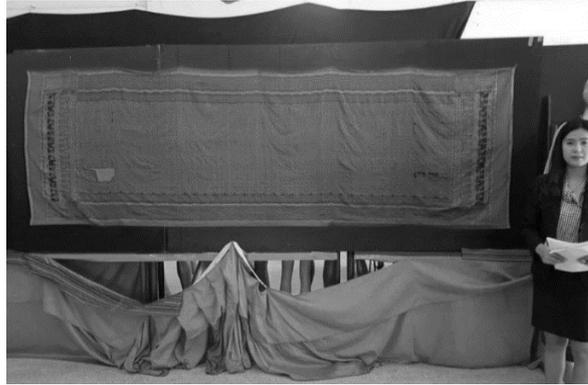
จากข้อความข้างต้น จะเห็นว่าไม่ว่าจะเป็นการแต่งแบบเต็มยศหรือไม่ สิ่งหนึ่งที่ขุนนางนุ่งเหมือนกันก็คือการนุ่งสมปักลาย ซึ่งเป็นชนิดของผ้าที่ใช้สำหรับนุ่ง โดยศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ (2558, น. 7) อธิบายถึงคำว่าสมปักและสมปักลาย ดังนี้ “คำว่า “สมปัก” หรือ “สองปัก” สันนิษฐานว่าน่าจะมาจากคำว่า “สมพต” หรือ “ซัมปวัต” ในภาษาเขมร มีความหมายถึงผ้าหรือสิ่งทอที่ใช้สำหรับนุ่ง ไม่ได้จำกัดว่าเป็นผ้าที่ทอด้วยกรรมวิธีและวัสดุชนิดใด... สมปักลาย เป็นผ้าที่มีการสร้างลวดลายเพื่อตกแต่งบนผืนผ้าด้วยกรรมวิธีการพิมพ์ลาย หรือการเขียนลายและการแต้มสี บางครั้งเรียกว่าผ้าลาย หรือผ้าลายอย่าง...” หมายความว่า สมปัก เรียกอีกอย่างว่า สองปัก ส่วนสมปักลาย เรียกได้อีก 2 อย่าง คือ ผ้าลาย และ ผ้าลายอย่าง ซึ่งทั้งสมปักและสมปักลายนี้ปรากฏในการกำหนดการแต่งกายขุนนางในตำราราชเสวกครั้งกรุงเก่า ซึ่งมีลักษณะคือเป็นการพิมพ์ลายลงบนผืนผ้าเช่นเดียวกัน ในที่นี้ขอพิจารณาร่วมกับภาพจิตรกรรมจากสมุดภาพไตรภูมิ ฉบับกรุงศรีอยุธยา-ฉบับกรุงธนบุรี ภาพนี้

ภาพที่ 5: สัญลักษณ์พระนรกและพญายมโลกสอบถามเรื่องบุญบาป แสดงลักษณะของการนุ่งผ้าของขุนนาง
ที่มา: คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ กรมศิลปากร (2552)

จากภาพแสดงภาพที่ขุนนางที่ทำหน้าที่ต่าง ๆ นุ่งผ้าสมปักลายหรือผ้าลายอย่าง ซึ่งภาพนี้เขียนขึ้น สมัยกรุงธนบุรี หมายความว่าพระยาพิชัยดาบหักก็ควรได้รับพระราชทานผ้าลายอย่างเช่นเดียวกัน โดยประภัสสร โพธิ์ศรีทอง (2561, น.69-70) อธิบายถึงผ้าลายอย่างไว้ว่า “ผ้าลายอย่าง คือ ผ้าที่ทำตามลายตัวอย่างที่สยามออกไปผลิต มีทั้งรูปเทพในศาสนาฮินดู รูปเทวดา ลายตัวภาพในท่าต่าง ๆ และลายพันธุ์พฤกษา มีความปราณีตของลวดลาย ส่วนท้องผ้า ส้มเวียง และลายกรวยเชิงมีหลายชั้น ซึ่งจำกัดการใช้เฉพาะพระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ และใช้เป็นสิ่งของพระราชทานแก่ขุนนางชั้นผู้ใหญ่...” แต่อย่างไรก็ตาม มีกำหนดในการใช้สีผ้าเฉพาะพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ เช่น ในกฎหมายตราสามดวงส่วนของกฎหมายเกียรติยศ (สถาบันปรีดี พนมยงค์, 2548ข, น.74) กล่าวถึงการห้ามข้าราชการที่ไม่ใช่ขุนนาง “...ห้ามนุ่งผ้าสีแดง ผ้าชมพูไฟรา...” โดยสีของผ้านี้ แม้แต่ขุนนางเองก็ไม่ควรสวมสีแดง เนื่องจากพบว่าเมื่อเวลาถึงงานพระราชพิธี พระมหากษัตริย์จะฉลองพระองค์และทรงพระภูษาพื้นแดง เช่น คำให้การวัดประดู่ทรงธรรม (2554, น.80) กล่าวถึงการทรงพระภูษาด้วยสีแดงปักทอง ไว้ว่า “...ครั้นพร้อมแล้วพระองค์จึงสรรสร้างทรงเครื่อง แล้วจึงทรงพระภูษาพื้นแดงปักทอง...” ดังนั้นขุนนางเองจึงควรหลีกเลี่ยงการแต่งกายด้วยสีแดงและสีทอง

ทั้งนี้ปรามินทร์ เครือทอง (การสื่อสารส่วนบุคคล, 24 มีนาคม 2567) ได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่าพระยาकिनเมืองควรจะใช้ผ้าลายอย่างที่มีกรวยเชิงชั้นเดียว (กรวยเชิงคือลายขอบรอบนอกของผ้า) ทั้งยังกรุณาส่งภาพผ้าจากวัดโพธิ์มาให้เห็นเป็นตัวอย่าง ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 6: ผ้าลายอย่างที่มีกรวยเชิงชั้นเดียวจากวัดโพธิ์
ที่มา: ปรามินทร์ เครือทอง (2567)

ดังนั้น พระยาพิชัยดาบหัก จึงควรใช้ผ้าลายอย่างหรือสมปักลายที่ไม่ใช่สีแดงหรือชมพูไผ่รา โดยลายที่สามารถใช้ได้และมีจัดทำในสมัยกรุงศรีอยุธยาถึงกรุงธนบุรี คือ ลายราชวัติ ลายประจำยาม ลายก้านแย่ง ลายกนก ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ฯลฯ มีกรวยเชิงชั้นเดียว

ความเชื่อที่ปรากฏ มาจากการเลือกลายที่พิมพ์บนผ้าต้องหลีกเลี่ยงลายที่เป็นลายเทพหรือสัตว์ในป่าหิมพานต์ เพราะลายดังกล่าวจะปรากฏใช้สำหรับพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ เช่น ความจากคำให้การวัดประดู่ทรงธรรม (2554, น. 54-55) ในพิธีโสกันต์เจ้าฟ้า พบว่า ลายผ้าสำหรับเจ้าฟ้านั้นจะต้องปรากฏเป็นลายราชสีห์มีเทพชุมนุม ดังนี้ “...รุ่งขึ้นเวลาเช้าพระฤกษ์ได้โสกันต์... เนื้อผ้าที่ปักเป็นรูปราชสีห์มีเทพชุมนุม...” ทั้งนี้ที่ลายผ้าในพิธีโสกันต์เจ้าฟ้าต้องมีเทพและสัตว์ในป่าหิมพานต์ก็เป็นเพราะว่าในพระราชพิธีเป็นการจำลองเขาไกรลาส ซึ่งเป็นที่ประทับของเทพเทวดาต่าง ๆ เสมือนเจ้าฟ้าที่เข้าพิธีเป็นดังเทพนั่นเอง

4. เสื้อเข็มขาบ จากหลักฐานที่แสดงข้างต้นพบว่าผ้าสมปักลายหรือผ้าลายอย่างนอกจากนุ่งกับเสื้อครุยแล้วยังใช้ร่วมกับเสื้อด้วย ซึ่งเสื้อนี้ปรากฏว่าสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีฯ พระราชทานให้พระยาพิชัยดาบหัก คราวที่พระราชทานเครื่องยศเพื่อให้เป็นแม่ทัพไปตีเมืองเชียงใหม่ ดังความว่า “...ครั้งนี้ แลให้พระราชทานพระยาพิชัย (คือ) **เสื้อเข็มขาบผืน 1 คาบศิลากรองทรงบอก 1 ปืนใหญ่หน้าเรือกินดิน (หนัก) 15...**” (สำเนาท้องตราปีมะเมีย พ.ศ.2317, (พันจันทนุมาศ (เจิม), 2479) ซึ่งเข็มขาบเป็นลักษณะของผ้า โดยผ้าพิมพ์ลายโบราณในพิพิธภัณฑ์แห่งชาติ, (ณัฐภัทร จันทวิช, 2545, น.81-82) อธิบายถึงผ้าเข็มขาบไว้ว่า “...ผ้าทอด้วยไหมยกดอกด้วยไหมทอง คือเอากะไหล่ทองแผ่บาง แล้วหุ้มเส้นไหมทอควบกับไหมสีกเป็นลายริ้ว เห็นลายทองกับลายพื้นเท่ากัน และบางที่มีไหมเงินทอแซมด้วย ในภาษาเปอร์เซียมีคำว่า kimkhab แปลว่า ผ้าทอง...”

ซึ่งจากภาพที่ 5 ขุนนางที่สวมเสื้อด้วยผ้าเข็มขาบคือขุนนางที่ถือสมุดไทยนั่งแยกไปคนเดียว ส่วนแบบของเสื้อที่เป็นคอตั้งและแขนยาวนั้น ในสมัยกรุงศรีอยุธยาไม่พบข้อมูลว่าเมื่อพระมหากษัตริย์พระราชทานแล้วบอกให้ตัดเย็บออกมาด้วยชื่อที่ชัดเจน เพียงพบที่ระบุว่าเป็น “เสื้อสนอบ” ดังตัวอย่างในกฎหมายตราสามดวงส่วนกฎหมายเถียรบาล (สถาบันปรีดี พนมยงค์, 2548, น.77) กล่าวว่า “...อนึ่งพระเจ้าอยู่หัวประสาธ ผ้า **เสื้อสนอบ**แก่ทหารพ่อเรือนทั้งหลาย เมื่อแขกเมืองมาแลเบิกเข้าไปถวายบังคม บ่ มิได้นุ่งห่มเสื้อสนอบ ซึ่งพระราชทานนั้น แล นุ่งห่มเสื้อผ้าอื่นควรให้มาดูร้าย...” จากความแสดงให้เห็นว่าการใช้เสื้อสนอบเป็นไปในการสำคัญต่าง ๆ ทั้งสิ้น และมีบทลงโทษหากแขกเมืองมาแล้วขุนนางไม่สวมเสื้อสนอบ

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยได้พบแบบเสื้อคอตั้งแขนยาวลักษณะเดียวกับภาพจิตรกรรมฝาผนังดังกล่าวในห้องอิสริยยศตราภูษาภัณฑ์ ณ พิพิธภัณฑ์แห่งชาติ พระนคร โดยเรียกว่า “เสื้ออย่างน้อย” ซึ่งเสื้อเข็มขาบที่พระยาพิชัยดาบหักได้รับพระราชทานควรจะเป็นแบบเสื้ออย่างน้อยและแขนยาว ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 7: เสื้ออย่างน้อย ในพิพิธภัณฑ์แห่งชาติ พระนคร
ที่มา: สุภัคกาญจน์ จิวาลักษณ์ (2567)

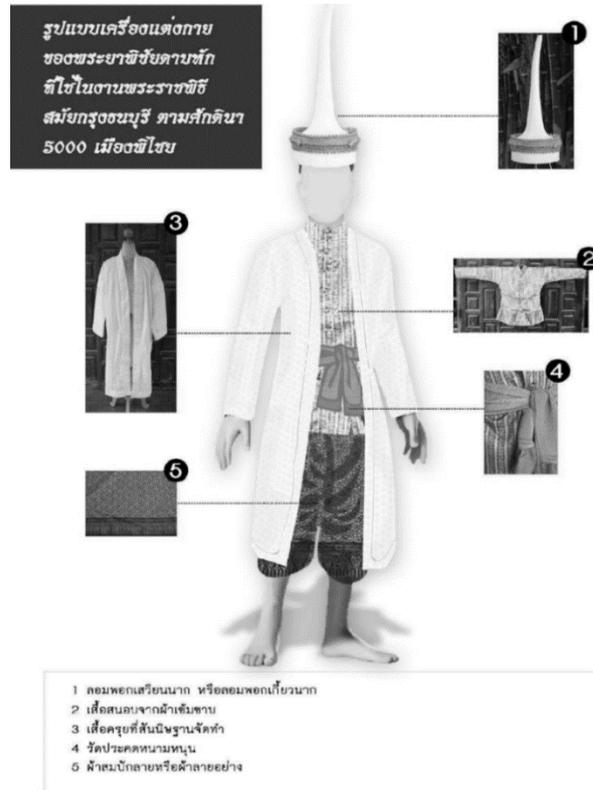
ความเชื่อที่ปรากฏ เป็นความเชื่อเรื่องเสื้อพระอินทร์และเสื้อพระมะหะหมัด ไว้ว่า “... เจ้าแขกที่เมืองชวา เขาเคยเชื่อกันว่า เขามีเสื้อของพระอินทร์อยู่ตัวหนึ่ง เสื้อตัวนี้เอาไฟเผาไม่ไหม้ เวลาจะซักฟอกเอาลงซักในน้ำก็ไม่สะอาด ต้องเอาไฟเผาจึงสะอาด นอกจากเสื้อพระอินทร์ เขายังว่า มีเสื้อพระมะหะหมัดอีกด้วย เวลาทำพิธีราชาภิเษกต้องใส่และเป็นการเสี่ยงทายด้วย ถ้าแขนสั้นไปแปลว่าจะอายุสั้น ถ้ายาวก็จะเสวยราชย์ได้นาน...” (ส.พลายน้อย, 2565) ด้วยความหมายนี้จึงทำให้เสื้อของขุนนางเป็นแขนยาว

5. **รัดประคดหมอนขุน** ซึ่งจากภาพที่ 5 ยังพบว่าขุนนางคาดผ้าคาดเอวด้วย ซึ่งคณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ (2542, น. 215) อ้างถึง สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ กล่าวถึงการใส่ผ้าคาดเอวว่า “ผืนหนึ่งนุ่งโจงกระเบนสนับเพลา อีกผืนนึ่งคาดพุง...เข้าใจว่าผืนที่นุ่งคงเรียกว่าผ้านุ่ง ผืนที่คาดคงเรียกว่าผ้าเกี้ยว...” หมายความว่า ผ้าที่ใช้คาดพุงเรียกว่า ผ้าเกี้ยว ซึ่งผ้าเกี้ยวของขุนนางซึ่งพบในกฎหมายตราสามดวงเล่ม 2 (สถาบันปรีดี พนมยงค์, 2548ข, น.48-50) กล่าวถึงผ้าเกี้ยวแบบที่ใช้ในงานพระราชพิธีในแผ่นดินของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดให้ออกพระราชบัญญัติว่าด้วยการแต่งกายใน โดยอ้างถึงการแต่งกายที่สืบต่อมาและกำหนดต่อไป โดยในที่นี้กล่าวถึงผ้าเกี้ยวด้วย ดังความว่า “...ธรรมเนียมแต่ก่อนสืบมาจะนุ่งผ้าสมปักท้องนาก และใส่เสื้อครุยกรองคอ กรองต้นแขน กรองปลายแขน จะคาดรัดประคดหมอนขุน...แต่นี้สืบไปเมื่อหน้า ให้ข้าราชการและราษฎรทำตามอย่างธรรมเนียมแต่ก่อน...” โดยรัดประคดหมอนขุนมีลักษณะดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 8: รัดประคดหมอนขุน
ที่มา: mountainstudio (2567)

จากภาพจะเห็นความเป็นนามขนุนบนรัดประคด คือมีหนามเล็ก ๆ เต็มผืนผ้า มีลักษณะนุ่มและยืดหยุ่น ทำให้เมื่อเวลารัดคาดไม่หลุดง่าย ด้วยเหตุนี้ ผ้าเกี่ยวของพระยาพิชัยดาบหักจึงควรเป็นรูปแบบรัดประคดนามขนุน ทั้งนี้เพื่อให้เห็นภาพการแต่งกายและเครื่องยศตามที่ได้สันนิษฐานของพระยาพิชัยดาบหัก ผู้วิจัยจึงได้จัดทำภาพประกอบ ดังนี้

ภาพที่ 9: รูปแบบเครื่องแต่งกายของพระยาพิชัยดาบหักที่ใช้ในงานพระราชพิธีสมัญกรุงธนบุรี
ที่มา: สุภัคกาญจน์ จิวาลักษณ์ (2568)

อภิปรายผล

จากการศึกษารูปแบบเครื่องแต่งกายตามชั้นยศของพระยาพิชัยดาบหักในการเข้าเฝ้าฯและงานพระราชพิธีในสมัยกรุงธนบุรี และความเชื่อที่ปรากฏ ได้ศึกษารูปแบบการแต่งกายและความเชื่อที่ปรากฏ โดยใช้ข้อมูลในสมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ซึ่งในด้านรูปแบบการแต่งกายและความเชื่อ ในการแต่งกาย อันได้แก่ ทรงผม เครื่องประดับ เครื่องแต่งกายกับวิธีการแต่งกาย รวมถึงลักษณะของการใช้ผ้าและการใช้สี มีการอ้างอิงข้อมูลในเชิงประวัติศาสตร์ ทั้งข้อมูลจากภาพจิตรกรรมประติมากรรม ข้อมูลจากพงศาวดารและจดหมายเหตุที่เกี่ยวข้อง ทั้งคติความเชื่อทั้งแบบพราหมณ์และพุทธ ยังสอดคล้องกับการศึกษาของ รินบุญ นุชน้อมบุญ (2549, น.81-214) ศึกษาเรื่องเครื่องแต่งกายเพื่อการแสดง: กรณีศึกษาเครื่องแต่งกายในงานภาพยนตร์ไทยอิงประวัติศาสตร์เรื่องสุริโยทัย และสอดคล้องกับ ชลัมภ์ ประคองทรัพย์ (2558, น.96-135) ศึกษาเรื่องการสืบสานภูมิปัญญาการปักชุดโขนไทย ยังสอดคล้องกับการศึกษาของ รินบุญ นุชน้อมบุญ (2561, น.223-235) เครื่องแต่งกายเพื่อการแสดง: กรณีศึกษาเครื่องแต่งกายในงานภาพยนตร์ไทยอิงประวัติศาสตร์เรื่อง “ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช”

ทั้งนี้จังหวัดอุดรธานีได้ให้ความสำคัญของเครื่องแต่งกายตลอดจนเครื่องยศ และสิ่งต่าง ๆ ที่แสดงถึงการเทิดทูนพระยาพิชัยดาบหัก โดยการจัดขบวนแห่ในงานพระยาพิชัยดาบหักและกาชาดของจังหวัดทุกปี รวมไปถึงการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ของจังหวัดและพื้นที่แหล่งเรียนรู้

ข้อเสนอแนะ

หากมีการต่อยอดไปถึงการศึกษาเปรียบเทียบขนานอื่น ๆ ในยุคเดียวกัน อาจช่วยแสดงให้เห็นความโดดเด่นของรูปแบบเครื่องแต่งกายของพระยาพิชัยดาบหักได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

รายการอ้างอิง

- กรมหมื่นไชยนาทนเรนทร. (2459). *ตำราราชเสวกครั้งกรุงเก่า*. โรงพิมพ์ไทย.
- กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม. (2567, 9 ตุลาคม). ประวัติ “เครื่องแต่งกาย” เปลือยอกถึงเสื้อลูกไม้ และที่มาสมัย ร.3 “สวมเสื้อเข้ามาก็ไม่โปรด” *ศิลปวัฒนธรรมออนไลน์*. https://www.silpa-mag.com/culture/article_35511
- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. (2552). *สมุดภาพไตรภูมิสมุดภาพไตรภูมิ ฉบับกรุงศรีอยุธยา - ฉบับกรุงธนบุรี เล่ม 2*. กรมศิลปากร.
- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. (2542). *การแต่งกายไทย: วัฒนาการจากอดีตสู่ปัจจุบัน เล่ม 1*. สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ.
- คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสารจากหอหลวง. (2554). (พิมพ์ครั้งที่ 2). มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา.
- จุลทรรศน์ พยาฆรานนท์. (2543). *ร้อยคำร้อยความ: รวมประวัติและผลงานด้านศิลปวัฒนธรรมไทย*. สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชลัมภ์ ประคองทรัพย์. (2558). *การสืบสานภูมิปัญญาการปักชุดโขนไทย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร) <https://lib.rmutp.ac.th/bibitem?bibid=b00096712>.
- เชษฐ์ ดิงส์กุลสี. (2562). *บทบาทของศิลปะอินเดียดูเครื่องแต่งกายประติมากรรมบุคคลในเอเชียอาคเนย์*. มติชน.
- แซร์แวนส นิโกลาส์. (2550). *ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและเมือง แห่งราชอาณาจักรสยาม*. ศรีปัญญา.
- ณัฐภัทร จันทวิช. (2545). *ผ้าพิมพ์ลายโบราณในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ*. สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ.
- ประภัสสร โพธิ์ศรีทอง. (2561). *ผ้าลายในสยาม =Chintz in Thai history*. โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์.
- ปารามินทร์ เครือทอง. (2567, 24 มีนาคม). *ผ้าลายอย่างที่มีกรวยเชิงชั้นเดียวจากวัดโพธิ์*. (ภาพถ่าย).
- พันจันทนุมาศ (เจิม). (2479). *ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 64 พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)*. ไสภณพิพิธธนากร.
- รินบุญ นุชน้อมบุญ. (2549). *เครื่องแต่งกายเพื่อการแสดง: กรณีศึกษาเครื่องแต่งกายในภาพยนตร์ไทยอิงประวัติศาสตร์ เรื่อง “สุริโยไท”* (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ). https://tdc.thailis.or.th/tdc/dccheck.php?Int_code=96&ReclId=7163&obj_id=18537&showmenu=no.
- รินบุญ นุชน้อมบุญ. (2561). เครื่องแต่งกายเพื่อการแสดง : กรณีศึกษาเครื่องแต่งกายในงานภาพยนตร์ไทยอิงประวัติศาสตร์เรื่อง “ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช”. *วารสารวิชาการนวัตกรรมสื่อสารสังคม*. 6(2), 223-235.
- ลาลูแบร์, ซีมอง เดอ. (2510). *Du Royaume de Siam [จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์: ราชอาณาจักรสยาม]*. ก้าวหน้า
- ศานติ ภักดีคำ. (2549). *ประชุมพงศาวดาร ฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 12*. กรมศิลปากร.
- ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ (องค์การมหาชน). (2558). *สมบัติภูมิผ้าเชมร ไทย จากราชสำนักสู่สามัญชน*. เนติกุลการพิมพ์.
- ส.พลายน้อย. (2565). *เกร็ดโบราณคดีประวัติศาสตร์ไทย*. รวมสาส์น.

- สถาบันปรีดี พนมยงค์. (2548ก). *กฎหมายตรา 3 ดวง ฉบับพิมพ์มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง แก้ไขปรับปรุงใหม่ เล่ม 1*. สุขภาพใจ.
- สถาบันปรีดี พนมยงค์. (2548ข). *กฎหมายตรา 3 ดวง ฉบับพิมพ์มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง แก้ไขปรับปรุงใหม่ เล่ม 2*. สุขภาพใจ.
- สุภัคกาญจน์ จิวลักษณ์. (2567, 19 มกราคม). *เสื่ออย่างน้อยในพิพิธภัณฑ์แห่งชาติพระนคร*. (ภาพถ่าย).
- สุภัคกาญจน์ จิวลักษณ์. (2568, 29 เมษายน). *รูปแบบเครื่องแต่งกายของพระยาพิชัยดาบหักที่ใช้งานพระราชพิธีสมัยกรุงธนบุรี*. (ภาพถ่าย).
- สุรัชย์ จงจิตงาม. (2548). *แนวคิดเรื่องความเป็นจริงในงานจิตรกรรมฝาผนังสมัยรัตนโกสินทร์ = The concept of reality as portrayed in Thai Mural of the Rattanakosin period* (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่) https://elibrary.tsri.or.th/fullP/RDG4610011/RDG4610011V2/RDG4610011_V2_full.pdf
- สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ. (2542). *การแต่งกายไทย : วิวัฒนาการจากอดีตสู่ปัจจุบัน เล่ม 1*. อัมรินทร์พรินติ้ง.
- หอสมุดแห่งชาติ. (2544). *กระบวนพยุหยาตราทางสถลมารคจากภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดยมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. ศิลปาบรรณาคาร.
- หอสมุดแห่งชาติ. (2567). *ภาพจิตรกรรมฝาผนังแสดงลอมพอกที่ปรากฏเสวียนหรือเกี่ยวของขุนนาง*. (ไมโครฟิล์ม).
- อภิโชค แซ่ไคว้. (2542). *การแต่งกายไทย*. คอมแพคท์พรินท์.
- Mountainstudio. (2567). *รัดประคดหนามขนุน*. (ภาพถ่าย). <https://thaistylestudio1984.com/>